

שמות - "חשוב טוב ויהיה טוב": בין אמונה לביטחון בקב"ה

השיחה: לקוטי שיחות חלק ל"ו, שיחה א' לפרשת שמות • siha.beiyoun@loubavitch.fr

בקשר לפחדו ויראתו של משה, מפרש רש"י: "ויירא משה - כפשוטו. ומדרשו דאג לו על שראה בישראל רשעים דלטורין (=הולכי רכיל); אומר: מעתה, שמא אינם ראויין להגאל".

רש"י אינו מסתפק בפירוש הפשוט שמשה רבינו פחד, מכיון שלפי פשט הכתוב - התיאור על יראת משה נראה בלי המשך, שהרי משה לא נקט בצעד כלשהו בעקבות יראה זו, ובריחתו למדיין היתה רק לאחר שפרעה ביקש להרגו! (ראה הערה 4)

ולכן מביא רש"י את פירוש המדרש, שיראה זו היתה דאגה של משה שמא בני ישראל אינם ראויים להיגאל.

אמנם, מאחר ש"אין מקרא יוצא מידי פשוטו", כוונת הכתוב בתיאור יראה זו היא גם לפי פשוטם של דברים, שמשה פחד להיתפס⁵. ויש להבין מדוע התורה צריכה לספר על פחד זה.

מקור 2 - שני גישות האם מתאים לפחד חרף הבטחתו של הקב"ה

הדבר יובן בהקדים דברי המדרש על פחדו של יעקב לפני שפגש עשיו אחיו - הגם שהובטח על שמירתו של הקב"ה:

"[אמר] רבי פנחס בן יבנה: שני בני יעקב - רבי יעקב ורבי עשיו - הבחור שבאבות⁶ והבחור שבבניאים;

- הבחור שבאבות זה יעקב, ואמר לו הקב"ה 'הנה אנכי עמך'⁷, ובסוף נתיירא שנגאמר 'ויירא יעקב'⁸.

- הבחור שבבניאים זה משה, ואמר לו הקב"ה 'כי אהיה עמך'⁹ ולבסוף נתיירא; 'ויאמר ה' אל משה אל תירא אתו'¹⁰ - אינו אומר 'אל תירא אותו' אלא למי שנתירא" (ראה הערה 11).

מפרשי המדרש חלוקים בעומק וכוונת דברי המדרש¹²:

יש מפרשים¹³ שכוונת המדרש היא להודיע שבחם של יעקב ומשה, שהגם שהובטחו מאת הקב"ה, בכל זאת לא סמכו על

⁴ בכתוב יש כמה שלבים, ומיד רואים שלא קרה שום דבר אחרי שמשה פחד:

(1) ויגדל משה ויצא אל אחיו, וירא בסבלתם; וירא איש מצרי מפה איש עברי מאחיו. ויפן כה נכה, וירא כי אין איש, ויך את המצרי ויטמנהו בחול.

(2) ויצא ביום השני, והנה שני אנשים עברים נצים; ויאמר לרשע: למה תכה רעה. ויאמר: מי שמך לאיש שר ושפט עלינו, הלהרגני אתה אמר כאשר הרגת את המצרי; ויירא משה ויאמר: אכן נודע הדבר. [ולא עשה כלום בנתיים!]

(3) וישמע פרעה את הדבר הזה, ויבקש להרג את משה; ויברח משה מפני פרעה. [רק אז משה ברח, אחרי שפרעה שמע וכבר לא הייתה לו ברירה...]

⁵ וכפי שרש"י אכן כותב בתחילת פירושו "כפשוטו", היינו שזה הפשט העיקרי.

⁶ בחור שבאבות - מובחר שבאבות (פירוש רש"י על בראשית רבה).

⁷ ויצא כח, טו: "הנה אנכי עמך ושמתיה בכל אשר תלך והשבתיך אל האדמה הזאת כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך".

⁸ וישלח לב, ח: "ויירא יעקב מאד ויצר לו ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות".

⁹ שמות ג, יב: "ויאמר כי אהיה עמך וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה".

¹⁰ בפרשת חוקת (כא, לג), בשעה שעווג מלך הבשן יצא למלחמה לעבר ישראל.

¹¹ הבהרה חשובה: מדרש זה אינו עוסק כלל בפחדו של משה מפני פרעה אחרי הריגת המצרי, מאורע שקרה בצעירותו, עוד לפני שהקב"ה דיבר איתו בכלל במעמד הסנה, אלא עוסק בפחדו של משה מפני עוג מלך הבשן, עשרות שנים מאוחר יותר. אלא שחשוב מאוד בכל זאת להבין היטב המדרש הזה, כדי לעמוד על מושג הביטחון בקב"ה, וגם על השאלה: האם אדם העושה מעשה טוב אמור לפחד מפני גורמים עוינים? וכפי שנפרט בסוף השיחה בעז"ה.

¹² המדרש עצמו רק קובע עובדות: שני בני אדם הובטחו מאת הקב"ה ובכל זאת פחדו - בלי לקבוע כלל אם הפחד התמידי הזה הוא דבר טוב או לא.

הערה למגיד השיעור: שיחה זו היא מהיסודיות ביותר בהסברת מושג הביטחון בקב"ה, כפי שנתבאר בספרי היסוד של מחשבת ישראל, וכפי שהעניין מואר בתורת החסידות בכמה מקומות.

נושא זה נידון גם כן בהרחבה בכמה שיחות על פרשת בשלח¹, בקשר לנתינת המן מאת הקב"ה. לשלימות העניין, השתדלנו להכליל כאן כמה תובנות העולות משיחות אלה בעניין הביטחון.

שיחה זו עשירה במיוחד במקורות מגוונים במחשבת ישראל, שהובאו בפנים השיחה ובהערותיה. כדי להקל למעיין, הוכן גם כן 'נספח' מיוחד עם רוב מקורות אלה בשם 'מקורות צורת הדף'; ובטח שהדבר יעזור גם כן למסירת השיעור לקהלים מתקדמים.

שיחה זו מיוסדת בעיקר על התוועדות ש"פ שמות תשכ"ו, וגם על התוועדות ש"פ בשלח תשכ"ג (נמצאות במדור 'הוספות').

במדור 'הוספות' תמצאו גם כן שני חוברות "בטח בה" - לקט מכתבי כ"ק אדמו"ר בעניין הביטחון², הן בקשר לעולם הרפואה והן בקשר לעולם הפרנסה ושאר תחומי החיים.

ותן לחכם ויחכם עוד, להבין מהות שיחה זו והוראותיה בחיים.

הקדמה:

בפרשתנו מסופר על יציאתו הראשונה של משה רבינו כדי לראות בסבלותם של אחיו ולברר איך יוכל לעזור להם³. תיכף ראה איש מצרי מכה ומתעולל באיש עברי (בעלה של שלומית בת דברי) כדי לחפות על המעשים המגונים שעשה עם אשתו, בהערמה ובכפייה.

משה רבינו ראה זאת, הוא ויידא שאין עוד אנשים באזור, וששום דבר טוב לא יצא מאיש מצרי זה - והרג אותו בשם המפורש⁴.

למחרת, משה רבינו יצא שוב אל אחיו, וראה שני אנשים עברים (דתן ואבירם) רבים ביניהם. הוא העיר להם על מעשיהם, ומיד אחד מהם פנה אל משה ואמר לו: 'האם גם אותי אתה מתכוון להרוג?...'

משה רבינו פחד, הוא הבין שמעשהו כבר מפורסם ושחיו בסכנה אם וכאשר פרעה ישמע על כך; ואכן פרעה שמע, ואף ניסה להרוג את משה - אך משה רבינו ניצל בחסדי ה', וברח מיד אל מדיין.

בשיעור זה נתעכב בעיקר על שאילה יסודית: האם זה לגיטימי שאדם כמו משה רבינו יפחד, במקום לבטוח בקב"ה ששום דבר רע לא יקרה לו - משום שעשה מעשה טוב כשהגן על איש עברי זה?

כדי לענות על שאלה זו, נתחיל לכל לראש בפירוש רש"י, ומיד נעמיק במדרשים ובספרי היסוד של מחשבת ישראל, ונוציא מזה הוראה בעבודת ה' במהות מידת הביטחון בקב"ה הנדרשת מכל אחד ואחת איתנו, ובפרט בתקופה של תהפוכות רבות; וכפי שנבאר ונעמיק בארוכה בעז"ה.

מקור 1 - "ויירא משה": האם פחד באמת או שחשש עבור ישראל?

בפרשתנו מסופר שמשה רבינו פחד מאוד שמעשה הריגתו איש מצרי יוודע לכל, ואכן הדבר נודע אל פרעה שביקש להרוג אותו, ומשה הוצרך לברוח אל מדיין (ראה בהקדמה).

¹ בעיקר: לקו"ש ח"ג בשלח, חכ"ב בשלח ב' (שלמדנו בעיון בשנת תשע"ט).

² החוברת הראשונה (מידת הביטחון סביב עולם הרפואה) תורגמה בצרפתית, ונמצאת במדור 'הוספות' בשם "Le pouvoir de la confiance en Dieu".

³ בשיחת מוצש"ק פ' שמות תש"מ, הרבי הוציא הוראה נפלאה מן הסיפור הזה (הפעולה הראשונה של משה המסופרת בתורה): משה גדל בבית המלך, בתו של המלך דאגה לכל צרכיו, ובכל זאת יצא לראות בסבלותם של אחיו, כדי לראות אם יכול לעזור להם. ולמי הגיע לעזור: לא ליהודי בעל מדרגה גבוהה, אלא לבעלה של שלומית בת דברי, היחידה שהכתוב פירסם על זנותה. וכמו כן, על כל יהודי לצאת ממקומו כדי לעזור לכל יהודי, בכל מצב! עיי"ש.

מקור 4 - האם הביטחון פירושו להאמין שהכל מגיע מאת הקב"ה?

לכאורה היה ניתן לבאר מהות מידת הביטחון בצורה זאת:

הביטחון מיוסד על האמונה שכל דבר בעולם מגיע אך ורק מאת הקב"ה בכבודו ובעצמו, ואין שום דבר וגורם אחר היכול להתערב ברצונו יתברך.

וממילא, כשהאדם נמצא במיצר וצרה, אין זה מפני שיש שליטה ח"ו לאדם כלשהו או לדבר כלשהו שהחליט להצר לו באיזה אופן שהוא²¹, אלא הכול הוא תמיד אך ורק מן השמים.

ולכן, אדם זה הוא במנוחה גמורה, כי ממה נפשך:

- אם לא מגיעה לו שום רעה, הרי **וודאי** שהקב"ה יחלצהו מזה, גם אם ההצלה נראית בלתי אפשרית בעליל²²; [אלא שזה לא פוטר אותו מעשיית 'כלי טבעי' להצלה, וכדלקמן].

- ואם אינו ראוי לחסד זה (ומגיע לו עונש זה), עדיין נפשו במנוחה גמורה, כי יודע בבירור שאין צרתו תוצאה מן הדבר ההוא²¹ אלא אך ורק מהקב"ה בלבד - שלא יצא ידי חובתו לפני בוראו ולכן הביאו בצרה הזאת, ומוכרח שהדבר לטובתו²³.

ועפ"ז היה ניתן להסביר שאין שום סתירה בין הביטחון בקב"ה לבין האפשרות ש"ג"רם החטא" ושלא יינצל, מכיון שמהות הביטחון היא **מנוחת נפש הבוטח**, היודע שהכול מגיע **מן השמים**, וממילא אין להילחץ מן הבעיה הספציפית הזו, הוא יכול להיות רגוע שהקב"ה פועל לבסוף רק לטובתו.

²¹ לאדם המסוים שגורם לו צרות, למחלה המסוימת שמאיימת עליו ח"ו וכו'.

²² וגם כשלא רואים שום אפשרות בדרך הטבע על ההצלה, הרי "מי יאמר לו מה תעשה", והקב"ה יכול לשנות הטבע!

וכדברי רבינו יונה שהובא בכד הקמח דלעיל: ענין הביטחון בהש"ת .. שידע האדם עם לבבו כי הכל בידי שמים. וכידו לשנות הטבעים ולהחליף המזל ואין לו מעצור להושיע ברב או במעט... והוא שאמר חזקיה לישעיה הנביא ע"ה כך מקובלני מבית אבי אבא אפילו חרב מונחת לו על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים... וזה שכתוב 'טחטו בו בכל עת': כלומר ככל עת שהצרה קרובה ואין אדם יודע דרך להנצל ממנה יש לבטוח בו כי הרבה שערים למקום". עיי"ש.

ועיין בארוכה בלקו"ש ח"ג בשלח, המבאר שנדרש מכל יהודי דבר והיפוכו: מצד אחד עליו **להאמין** שכל דבר מגיע מהקב"ה, ובד בבד לבטוח בביטחון גמור, בלי ספק, שיהיה טוב בפועל ממש - היינו לא רק שבוטח שהקב"ה יעשה דבר שהוא **יתברך** מבין שהוא טוב (בלי שהאדם יוכל לראות זאת), אלא שיהיה טוב בפועל, בטוב הנראה והנגלה לעיני בשר כפשוטו.

ומעתיק שם בלקו"ש קטע מאג"ק הרבי הקודם (ח"ו ע' שצ"ח): "הביטחון והגמור בה' הוא כשאין שום צל מראה מקום ומקור גשמי מאין יבא העזר, כמאמר העולם הטובע ר"ל מחזיק עצמו גם בקש. אבל כזמן שיש עדיין קש במה להחזיק. כלומר שיש עדיין צל מראה מקום בגשמיות להושיע אף גם ישועה גשמית ובמקצת, הנה עדיין אין זה בטחון גמור בה'.

"כשיש צל מראה מקום זהו ענין התקוה כמ"ש 'את תקות חוט השני' (יהושע ב, יח). חוט השני היה סימן לביתה של רחב שע"י סימן זה ידע חיל בני ישראל אשר עליהם להציל את גרי הבית הזה ונקרא 'תקות חוט השני', כי הגם שהוא סימן הנראה והנגלה, אבל עם זה הרי יכולים לחיות מקרים שונים, כי יפסק חוט השני או רוח יסאהו או מקרים אחרים, וזו היא התקוה שהכל יהי' טוב וחוט השני יהי' במקומו, כי שם תקוה מורה על דבר שישנו במציאות ממש, כמו הקש לטובע בים הגדול.

"אבל ענין הביטחון בה' הוא כשאין לו אפילו צל מראה מקום להושיע שאין אפילו קש במה להחזיק ואין לו אלא הביטחון שבוטח בה'. ואף שהוא בוטח בה' הנה נפשו חרה לו מאד והוא עצם ותוגה חרישית נסוכה על פניו וכל רואהו יכירנו כי דאגה גדולה לוחצת את לבו.

"והנה הבוטח בה' ונפשו מרה עליו ודואג ומתאנח אין זה עדיין הביטחון הגמור בה' לפי שיטת מורנו הבעש"ט נ"ע. כי הבוטח בה' בביטחון גמור אין מצבו הלא טוב - או ח"ו גם הרע - צריך לנגוע ללבו לצערו ומה גם לעגמו אלא הוא צריך לעשות כל מה שביכולתו לעשות ע"פ התורה והשכל האנושי ולבטוח בה' ולא להיות אפילו בספק ספיקא כי יעזרהו הש"ת, להיות השגחתו ית' על כל נברא ונברא.. כל עניניהם ותנועותיהם היותר קלות הכל הוא בהשגחתו הפרטית. והשגחתו ית' הנה היא הנותנת חיים ועוז לכל החי בשמים ובארץ".

²³ כידוע שגם עונשי התורה הם חסדו של הקב"ה, לנקות את האדם מפגם העבירה, ואם כן אין מקום לדאגה ויראה! הכול בהתאם לרצונו של הקב"ה.

ההבטחה, כי יראו שמא גרם החטא¹⁴ ושוב אינם ראויים לקיום הבטחה זו¹⁵; ולכן פחדו כל הזמן, וזו מעלה גדולה!

אכן, יש מפרשים¹⁶ שכוונת המדרש היא להיפך: ללמדנו שאין **ללמוד** מיעקב אבינו ומשה רבינו בהנהגה זו, מכיון שלא היו אמורים לפחד, אלא לבטוח בקב"ה שלא יארע להם כלום¹⁷.

ויש להבין בשיטת מפרשים אלה: מהו החיסרון בכך שצדיק חושש שמא גרם החטא?! אדרבה, זוהי לכאורה מעלה גדולה המראה על מידת הענווה של הצדיק, שחושש תמיד אולי עבודתו אינה שלימה! ואם כן מהו הפגם בפחד וחשש זה?

מקור 3 - אין ניתן לבטוח בקב"ה ולא לחשוש "שמא גרם החטא"?

שאלה זו נשאלת על כללות מידת הביטחון בה נצטוונו¹⁸:

ובהקדים דברי החובות הלבבות¹⁹: "מהות הביטחון היא מנוחת נפש הבוטח, ושיהיה לבו סמוך על מי שבטח עליו, שיעשה הטוב והנכון לו בעניין אשר יבטח עליו"²⁰.

במילים אחרות: פירוש ה"ביטחון" אינו רק **אמונה ביכולתו של הקב"ה** להטיבו ולחלצו מן הצרה בשעה שהוא יתברך ירצה בכך; אלא שהאדם בוטח בהקב"ה **שכן יהיה בפועל - הוא ינצל!** והוא כל כך בטוח עד שהוא במנוחה גמורה ואינו דואג כלל.

וגם בזה צריך להבין: מהו היסוד לוודאות זו שהקב"ה יציל אותו? אם אפילו אצל יעקב אבינו קיים החשש "שמא גרם החטא", קל וחומר שחשש זה אמור להיות אצל כל אדם!

¹³ אור השכל על בראשית רבה: "שהיו מתייראים מפני החטא, ועליהם נאמר 'אשרי אדם מפחד תמיד', ... כך היא מדת הצדיקים, אף על פי שהקב"ה מבטיחם - אינם פורקים מעליהם [וחושבים שאין להם לחשוש משום דבר]".

ביוגרפיה - אור השכל: פירוש על המדרש רבה שחיבר רבי אברהם בן אשר, מחכמי חלב (לכאורה בסוריה) ושימש כרבה בסוף המאה ה-16 למניינם. בקרב יהודי חלב נהגו לכנותו בשם "אב"א" (ראשי תיבות: אברהם בן אשר).

¹⁴ וכדברי הגמרא המפורשים (ברכות ד, א): "אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם! מובטח אני בך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא, אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לא! - שמא יגרם החטא; כדברי יעקב בר אידי, דרבי יעקב בר אידי רמי, כתיב: והנה אנכי עמך ושמתוך כל אשר תלך וכתיב: ויירא יעקב מאד! אמר: שמא יגרם החטא".

¹⁵ וכדברי המדרש בהמשך, ש"הבטחה לצדיק **בעולם הזה**", ובחסידיות מבואר (ביאורי הזהר לצ"צ ע' קצב), שצדיק עסוק רק בעולם הבא ולא **בעולם הזה**...

¹⁶ יפה תואר על בראשית רבה: "אין ללמוד מהם, שהראוי שלא לירא, שהמורא סימן אל החטא על דרך פחדו בציון חטאים ומביא עליו יסורים... וכל שכן למי שהובטח מה'. .. ולכן אמר 'שני בני אדם', לומר שאף שהם הבחור שבאבות והבחור שבנביאים - בעניין זה אינם אלא כ'שני בני אדם' בעלמא".

היפה תואר מציין שם לסיפור המובא בגמרא ברכות (ס, א): "תנו רבנן, מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר, אמר: מובטח אני שאין זה בתוך ביתי. ועליו הכתוב אומר משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטח בהשם", וראה במפרשי עין יעקב על אתר (הובאו ב'מקורות צורת הדף').

ביוגרפיה - יפה תואר: פירוש על המדרש רבה שחובר על ידי רבי שמואל יפה אשכנזי (5285-5355 - 1525-1595), היה מחכמי האימפריה העות'מאנית, מחבר פירוש יפה תואר על מדרש רבה.

¹⁷ וכן משמע בפשטות בהמשך דברי המדרש שם: "הוא שהנביא מקנתר את ישראל ואומר להם ותשכח ה' עושיך .. **ותפחד תמיד כל היום**", היינו שהנביא הוכיח את ישראל על זה שהיו מפחדים חרף הבטחת השמירה של הקב"ה!

¹⁸ ראה ב'ראשית חכמה' שער האהבה פי"ב (הובא ב'מקורות צורת הדף') כמה פסוקים מהם מוכחת חובת ה**ביטחון** בקב"ה (בנוסף לחובת ה**אמונה** בו יתברך).

¹⁹ **ביוגרפיה - חובות הלבבות:** ספר מוסר ומחשבה עמוק ומקיף, נכתב במקורו בערבית-יהודית. חובר ע"י ר' בחיי ב"ר יוסף אבן פקודה, מגדולי ישראל בספרד. חי סביב שנת 4820 (1060). (ואינו רבי בחיי בן אשר, שחי כ-200 שנה אחריו).

²⁰ וראה גם בכד הקמח (לרבינו בחיי בן אשר - ראה בהערה הקודמת): "ומענין הביטחון שלא יתערב שום ספק בביטחונו ואף אם ימצאוהו רעות רבות וצרות יתאמץ בעבודת הש"ת ויבטח בו באמת כי שכרו כפול ומכופל וכי הש"ת יבחר לו הטוב וכי אין הבחירה ביד עצמו, כי לפעמים הוא חושב שבחירתו טובה ותהי' להפך, ולכך יש לכל אדם למסור כל ענייניו אל בחירתו העליונה".

הקב"ה, שאינו מוגבל כלל וכלל בדרכי הטבע, ויכול לשנות את הטבע כרצונו יתברך ולתקן את המצב בפועל ממש²².

מקור 6 - ביטחון זה דורש יגיעה גדולה, ופועל ב"מדה כנגד מדה"

[נשאלת השאלה: האם אין זה פשוט מדי? רק משליכים את ה'חבילה' על הקב"ה כדי שיסדר אותה?! האם זה מספיק כדי שהקב"ה יעזור לו גם אם אינו ראוי כלל וכלל לחסד זה?! ומה קורה עם כל המושגים של שכר ועונש המגיעים לאדם?]

ביאור הדברים:

מהות הביטחון אינה רק **אמונה** מצד האדם שהקב"ה יעזור לו גם אם אינו ראוי לכך²⁹, אלא הדבר **דורש עבודה ויגיעה** בנפש האדם, להשליך את יהבו על הקב"ה שייטיב לו בטוב הנראה והנגלה, עד כדי כך שאינו דואג כלל! (ראה ביאור בהערה³⁰).

ולכן, כאשר הוא סומך אך ורק על הקב"ה לבד, מבלי לעשות חשבונות, אם אפשר לו להינצל - אזי ההנהגה עמו מלמעלה היא בבחינת "מדה כנגד מדה"³¹, שהקב"ה שומר עליו ומרחם עליו, גם אם על פי חשבון אינו ראוי לכך.

וזהו פירוש דברי אדמו"ר הצמח-צדק "טראכט גוט - וועט זיין גוט", שהביטחון **עצמו** יביא לתוצאות טובות באופן גלוי.

מקור 7 - אם משה רבינו לא היה מפחד, סוף הסיפור היה שונה

עפ"ז יובן הטעם לכך שהתורה מספרת לנו בפרשתנו על פחדו של משה, כשהבין מדתו ואבירם שמעשהו התפרסם:

התורה מספרת זאת כדי להשמיענו³¹ היסוד הנ"ל, שהביטחון **עצמו** הוא המביא וגורם לישועת ה'; ו"מכלל הן אתה שומע לאו", שאם האדם לא נחלץ מצרה - הרי זה מפני שהיה חסר בביטחון שלו שהכול יהיה טוב, בטוב הנראה והנגלה!

ולכן, כיון שמשה היה ירא לנפשו ולא בטח בהשם שלא יגיע לו שום היזק ח"ו מפעולותיו הטובות (הגנתו על איש ישראל מן המצרי המכה אותו, אמירת דברי תוכחה לאנשים הרבים ביניהם) - עצם ביטוי³² חוסר הביטחון שלו גרם שפרעה שמע על הדבר ובקש להורגו, ועד כדי כך שהוצרך לברוח ממנו.

²⁹ מכיון שאם כן בטל כל העניין של שכר ועונש... האדם יודע שגם אם יעבור ח"ו על רצונו של הקב"ה, מספיק רק שישליך ה'חבילה' עליו ויניצל...

³⁰ הרבי מציין לדברי הבעש"ט (הובאו בכתר שם טוב סי' שפ"ב): "שרוצין ליפרע העונש [מבן האדם], אזי נוטלין ממנו [בשמים את] מדרגת הביטחון. על כן ראוי להתפלל לפניו יתברך שיחזק בטחונו בו. וזהו [עומק דברי הכתוב על אברהם] "והאמיני בה' ויחשבה לו צדקה": רוצה לומר כשזכה אברהם למדרגת האמונה והביטחון בה', אז 'ויחשבה לו צדקה', כאילו זכה לזה רק מצד הצדקה ולא מצד שראוי לכך".

במילים אחרות ובדרך אפשר: כשהקב"ה רוצה ח"ו לייסר בן אדם, הוא יתברך יכול להערים עליו קשיים גדולים על ביטחון אדם זה, עד שמרים ידיים ואומר: 'מקבל אני גזירת שמים, וזהו'. ולכן זה דורש תעצומות נפש גדולות ועמוקות, כדי להמשיך ולבטוח שהמצב ישתפר בפועל ממש, חרף כל התחזיות!!

³¹ והדבר מפורש בדברי הוזהר (ח"ב קפד, ב - בתרגום ללה"ק): "העולם העליון אינו נתון לעולם התחתון אלא באותו הגוון והסגנון של העולם התחתון: אם הוא בפנים מאירות - גם מלמעלה יהיה בפנים מאירות; ואם הוא בעצבות כו". בהתוועדות המקור (ש"פ שמות תשל"ו), הסביר הרבי שזוהו המענה לכל אלה שמבקשים מקור בנגלה ולא מסתפקים במקור בזוהר... שלכן מביאים מקור בפרשתנו, וכפי שנבאר תיכף בפנים. (וראה עוד מקורות בהערה 40 בשיחה).

³² הרבי מציין מלשון הכתוב "ויאמר" אכן נודע הדבר, שכשהאדם מביע פחד בדיבורו, הוא מגלה אותו ומדגיש עוד יותר חוסר הביטחון. וכמבואר בקשר ללשון הרע, שהדיבור הרע על מישהו מוציא את החלק הרע שבתוכו, מן ההעלם אל הגלוי.

[וממלא מובן כשהאדם מרגיש שאין בטחונו שלם בליבו, יש להיזהר מה לומר ומה לא לומר. עצם השתיקה ואי-היבטוי החיצוני הוא כבר הישג. ועיין בלקו"ש ח"ח בלק א', בחילוק בין משה לבלק, שמשה לא **הראה** בחיצוניות שום סימן לדאגה שלו... ומקשר זאת להנהגת הרבי הקודם במאסר, עיי"ש].

אלא שאין ביאור זה מספיק, מכיון שמהות מידת הביטחון אינה רק **מנוחת הנפש** שהכול "מן השמים", אלא גם ביטחון האדם שהכול **יהיה טוב בפועל ממש**, בטוב הנראה והנגלה!

ולפי זה יוצא, שהביטחון האמיתי הזה שייך רק אצל צדיקים גמורים - היודעים בבירור שאין להם חטאים, ושאיין להם לחשוש מכלום; אבל רוב עם ישראל - היודעים שיש להם חטאים פה ושם, אינם יכולים לבטוח שיהיה להם טוב גלוי!

והרי הדבר עומד בסתירה למוזבא ב'חובות הלבבות', שאחת מסיבות וגדרי הביטחון הוא: "שיהיה מי שבטח עליו בתכלית הנדיבות והחסד, למי שראוי לו **ולמי שאינו ראוי לו**, ותהיה נדיבותו מתמדת וחסדו נמשך לא ייכרת ולא יפסק".

ואם כן, איך "אדם שאינו ראוי" יכול להיות **בטוח** ברחמי הקב"ה, שכך יהיה ולא אחרת - שהאפשרות **היחידה** היא-היא שיינצל בפועל מן הצרה? הרי ייתכן שאכן מגיע לאדם עונש על מעשיו הלא טובים, ושצרה זו היא-היא העונש ח"ו...

על סמך מה מיוסד הביטחון הנפלא הזה שהכול יהיה בסדר?

מקור 5 - "חשוב טוב ויהיה טוב": עצם המחשבה פועלת הברכה

הדבר יובן בהקדים דברי רבינו הצמח-צדק²⁴, שענה לאדם אחד²⁵ שהתחנן אצלו לעורר רחמים²⁶ על חולה מסוכן ח"ו: "טראכט גוט - וועט זיין גוט" (= "חשוב טוב ויהיה טוב")²⁷.

ומשמע מדבריו, **שעצם** המחשבה לטובה והביטחון שהכול יסתדר - מביאה לתוצאות טובות - בטוב הנראה והנגלה.

ביאור הדברים יובן בהקדים דברי ה'חובות הלבבות', שמהות מידת הביטחון הוא "כעבד האסור אשר הוא בבית הבור ברשות אדוניו, [שכל בטחונו של האסיר הוא רק על אדונו], המסור בידו, ולא יוכל אדם להזיקו ולהועילו.. זולתו".

במילים אחרות: מדת הביטחון אינה רק **אמונה והשקפת עולם** המניחה שהקב"ה ייטיב לאדם, אלא היא **מצב נפשי ייחודי**, בו האדם מגיע לדרגה בה הוא נשען בכל נימי נפשו אך ורק על הקב"ה²⁸ - רק הוא יתברך יכול לעזור לו! והוא מסתמך כל כך על הקב"ה, עד כדי שזה מסיר כל שמץ של דאגה מליבו.

וגם אם על פי דרכי הטבע לא נראה שום פתרון מעשי לצרתו - אין זה משנה כלל וכלל, מכיון שהאדם סומך לגמרי על

²⁴ **ביוגרפיה:** אדמו"ר ה'צמח צדק', השלישי בשושלת רבותינו נשיאנו. נולד ביום כ"ט באלול 5549 (1789) בעיר ליאזנא, ביילורוסיה.

²⁵ באג"ק הרבי הקודם (אגרת א'תתק"צ) מציין שמדובר בחסיד ר' מיכאל נ"ע בלינער מנוועל, בשעה שבנו היה בסכנה גדולה (ולבסוף ניצל אכן בזכות ביטחון אביו).

²⁶ כפסק הרמ"א (שו"ע יורה דעה שלה, י): "א"א שמי שיש לו חולה בביתו, ילך אצל חכם שבעיר שביקש עליו רחמים". ועיין בלקו"ש ח"א פקודי א' בביאור הדברים, שצ"ל דווקא "חכם" הרואה אמיתות כל דבר, הדבר ה' שבתוכו, ושיהיה דווקא "בעירו" - שאינו מסתגר בד' אמותיו. עיי"ש בהרחבה.

²⁷ הסיפור הובא ביותר פרטים באג"ק הרבי הקודם (אגרת תרל"ו), שיש בזה מעשה בג' דורות של רביים, שכל אחד הזכיר המעשה כפי ששמע אותו בשם הרבי הקודם לו, איך שהרבי הצ"צ ענה ליהודי (ראה לעיל הערה 25) "טראכט גוט - וועט זיין גוט", ושעל זה ענה החסיד: 'מה תועיל המחשבה שלי? שאתם הרבי תחשבו!', ואדמו"ר הצ"צ ענה (בתרגום חפשי): 'כן, אבל צריך להודיע איך זה הולך, יש מחשבה ויש מחשבה, ומחשבה טובה מועלת'.

[במילים אחרות ובדרך אפשר: גם אם החסיד כותב ומתחנן אל רבו כדי שיעורר עליו רחמים לטובה ולברכה, והרבי אכן מתפלל עבורו לעורר רצון חדש בשמים, ובכל זאת ישנם מצבים בהם הרבי אומר שבטחונו של החסיד מאוד חשוב כדי להוריד את הברכה, שהצליח לפעול, בטוב הנראה והנגלה.

ועיין גם במאמר 'הבאים ירש יעקב', ש"פ שמות תשמ"ח (מוגה), שמחשבת הרבי בטח פועלת (ראה הערה 38 שם), ומחשבת החסיד פועלת גם שיהיה טוב בפועל. (ומקשר זאת למעשים שעשו הנביאים כדי להוריד את הברכה בפועל)].

²⁸ כלשון הכתוב (תהלים נה, כג): "השלך על ה' יהבך" - הכול בידי הקב"ה.

יפעל שהקב"ה יגאל אותנו אכן תיכף ומיד ממש, בגאולה האמיתית והשלימה במהרה בימינו ממש.

לסיכום, ע"פ המתבאר בשיחה זו ובהערותיה, ניתן לומר שיש כאן כמה סוגים של אמונה וביטחון, בדרך אפשר:

(א) אדם המאמין בקב"ה, אך אינו מצליח לבטוח ולהיות במנוחה כשעומד בצרה; הוא נמצא כל הזמן בלחץ אדיר של 'מה יהיה ומה יהיה', בלי להבין שהקב"ה הוא המחליט הסופי, ושאינו טעם להילחץ מן הצרה.

(ב) אדם המאמין בקב"ה, ובוטח שהכול מגיע מן השמים, וממילא אין מה לדאוג מכיון שהקב"ה 'יודע מה שהוא עושה', כולל אם ח"ו העניין לא יסתיים בטוב גלוי, ולכן, 'אנחנו בידיים טובות', ואין צריך לעשות שום דבר.

(ג) המשך הדרגה הקודמת: האדם מאמין ובוטח שהכול מגיע מן השמים, ובד בבד מבין שעליו גם לעשות כלי בדרכי הטבע לתקן המצב; אך הוא נשאר רגוע שגם אם המצב לא יתוקן ח"ו - זהו רצונו של הקב"ה.

(ד) צדיק הבוטח שלא יקרה לו שום רע, מכיון שיודע בעצמו שלא חטא, וממילא לא שייך שיקרה לו דבר רע. ואכן, לא קורה לו שום דבר רע.

(ה) הצדיק שעשה מעשה נכון, והסתבך בגלל זה עם אנשים לא טובים, ומפחד בפועל מתוצאות מעשהו - עצם ביטוי הפחד יכול להביא לידי התממשות הדבר עליו חוששים ח"ו (כפי שקרה למשה).

(ו) אדם, ראוי או אינו ראוי, העובד על עצמו כדי לחשוב טוב - הוא משליך את החבילה על הקב"ה, גם כשאין לו מושג איך המצב יכול להסתדר; עצם המחשבה הטובה, והיגיעה כדי להישאר במחשבה חיובית זו חרף העיכובים השונים - פועלת שיהיה טוב לו באופן גלוי. וזהו הביטחון הנדרש מרוב האנשים.

(ז) בדרגה הקודמת גופא, שני אופנים איך להגיע לכך:

(1) צדיק הבוטח לגמרי בהקב"ה, ונמצא במצב מיוחד בו מרגיש שהכול הולך למעלה מן הטבע - אין לו צורך לעשות שום 'כללי' לתיקון המצב. הקב"ה מסדר את הכול לבד, ובזה נגמר העניין.

(2) אדם הבוטח לגמרי הקב"ה, אך נמצא במצב בו מרגיש שהדברים הולכים לפי דרכי הטבע - אז מוכרח לעשות 'כללי' לתקן המצב, בד בבד עם הביטחון המוחלט שהכול יסתדר על צד היותר טוב - או דרך ה'כללי' הזה או דרך 'כללי' אחר...

וזוהי העבודה הנדרשת מאיתנו כלפי מצבים שונים בחיים, ובפרט כלפי המניעות ועיכובים על התורה והמצוות, וכלפי הבעייתיות של חוסר ביאת הגאולה - שעצם הביטחון יביא את הפתרון הגאולה, בפועל ממש, בטוב הנראה והנגלה!

ישראל אלא הקיווי כדאי הם לגאולה בשכר הקיווי וכו' שמה תאמר עבר קציר וכו' ת"ל קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' לא נושעתם קווי ושונו וקווי וכו'. ע"ש ובה פירש הרב הגדול מהר"ר יוסף דוד זלה"ה בספרו הנחמד צמח דוד הנדפס מחדש ד' קל"ג פ' ויחי מטבע ברכת את צמח דוד מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך כי לישועתך קוינו כל היום דאומרו כי לישועתך אינו מובן מה נתינת טעם היא דאם מן הדין נזכה בלא קיווי והן לא מה יועיל הקיווי אבל ע"פ האמור א"ש והכי פירושה את צמח דוד וכו' וכי תימא שאין לנו זכות מ"מ תצמיח כי לישועתך קוינו ויש לנו הקיווי ובשכר הקיווי כדאי שתגאלנו.

מה שאין כן אם משה היה בוטח בקב"ה ששום דבר רע לא יגיע בגלל מעשה טוב שלו, ולא היה דואג מכך שהעניין נודע ויכול להגיע לאזני פרעה - עצם הביטחון היה פועל שהעניין היה נשכח מפרעה, והיה רק טוב למשה בטוב הנראה והנגלה.

מקור 8 - ההוראה: התגובה מול מניעות ועיכובים על תורה ומצוות

ומזה לומדים הוראה בעבודת ה', במעשה בפועל:

כשאדם פוגע במניעות ועיכובים על שמירת התורה ומצוות³³, עליו לדעת, שבטול מניעות ועיכובים אלו תלוי בו ובהנהגתו.

אם יש לו ביטחון גמור בהשם, שהוא יתברך יעזור שיהיה טוב, עד שהוא במנוחה גמורה בלי שום דאגה כלל, הרי הובטחנו "חשוב טוב ויהיה טוב", שכן יהיה לפועל, שיתבטלו כל המניעות ועיכובים, וטוב יהיה לו בפועל ממש, באופן גלוי.

[כמובן, שביחד עם זה, אין זה פוטר אותו לעשות כל התלוי בו בדרך הטבע כדי לבטל מניעות הללו (ראה בהערה³⁴)].

וכשם שבגאולת מצרים נאמר ש"בזכות הביטחון נגאלו אבותינו ממצרים"³⁵, כך תהיה לנו עבור הגאולה מגלות זו, שבזכות עצם הביטחון³⁶ על כך שהגאולה קרובה - הדבר

³³ היינו נגד דבר טוב שהוא עושה, כמו שקרה למשה בגלל דבר טוב שעשה.

³⁴ כמבואר בארוכה בחובות הלבבות (שער הביטחון פ"א), שאין שום סתירה בין הביטחון האמיתי בקב"ה, לבין בקשת סיבות מאת הקב"ה, ואדרבה חובת האדם הרגיל היא לחפש סיבות איך לסדר את העניין בדרכי הטבע, בד בבד עם הביטחון שהכול יסתדר. ורק צדיקים גמורים יכולים להרשות לעצמם לסמוך על הקב"ה לגמרי בלי לבקש סיבות ועשיית כלי.

וראה בהוספות ללקו"ש חט"ו (ע' 486), מכתב מפורט של כ"ק אדמו"ר המבאר מדוע יש צורך לעשות כלי עבור הברכה גם כשיש ביטחון מלא - וזאת מכיון שהקב"ה מביא את הברכה דווקא "בכל אשר תעשה". אלא שמבאר שם שלפעמים עושים כלי רק מפני שנצטוונו לעשות כלי, ולפעמים לא רואים שום אופן לעשות כלי, ואז אין לנו ברירה אלא לסמוך לגמרי על הקב"ה. אבל אין לסמוך בדרך כלל על הנס, אלא להשתדל בכל מאוודו לעשות ה'כלי'.

אכן, בלקו"ש חט"ו בשלח ב' (שלמדנו בשנת תשע"ט) מבואר שגם בעשיית כלי יש כמה אופנים, ובהקדים המובא בזוהר (בשלח סב, ב - בתרגום חפשי) ש"רבי ייסא סבא לא התקין סעודה בכל יום, עד שבקש בקשתו לפני הקב"ה על מזונו... אחר שבקש בקשתו לפני הקב"ה, היה מחכה שעה אחת, ואמר: הרי זמן שנתן מביית המלך, מכאן והלאה - התקינו הסעודה".

והרבי מבאר זאת שם ע"פ חסידות, שישנם שתי דרגות בבטחון: (א) כאשר ההנהגה מלמעלה היא באופן שהדברים הולכים כסדרן; אז צריך לחפש סבה, ולהכין כלי בדרך הטבע. (ב) כאשר רואים שההנהגה מלמעלה היא באופן שלא על-פי הטבע: דרושה דרגה נעלית יותר במידת הבטחון - הסתמכות מוחלטת על הנהגת ה' לבדו, ולא לעשות שום דבר, כי אם לבטוח בה'.

ולכן, אצל רבי ייסא סבא, אופן הבטחון היה, שהוא ראה בכל פעולה שלו - נתינה מה', ולכן, אף כאשר מזונו נמצא אצלו בביתו, הוא חש שאין זה מזונו שלו, אלא מזון שהקב"ה נותן לו כעת, ולכן צריך הוא לבקש גם את זאת מהקב"ה, בדיוק כפי שהוא מבקש מזונותיו, כאשר אין לו עדיין מזון בביתו.

והרבי ממחיש זאת שם (בהתוועדות המקור) דרך סיפור: פעם, הבעש"ט היה צריך לפרנסה. מה עשה? ניגש לביתו של זה שממנו היה יכול לקבל פרנסה, הקיש בדלת והלך. מיד רץ אחריו בעל הבית, ונתן לו את צרכיו. אך יחד עם זאת שאלו: אם היה צריך לו, מדוע רק הקיש בדלת והלך? אם היה מחכה מעט, היה נותן לו מיד, ליד הדלת!

ענהו הבעש"ט: באמת הפרנסה באה מלמעלה, ורק יש ציווי "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה" (ראה טו, יח), והוא יצא ידי חובת "אשר תעשה" בה שהקיש בדלת ואמר שהוא שצריך לסכום הכסף. לחכות לכך? הוא עסוק עם דברים חשובים יותר... וזוהי מידת הביטחון בקב"ה בדרגה הכי גבוהה.

ומבאר הרבי שיש לקשר זאת לפירוש הבעש"ט על הפסוק "ברוך הגבר אשר יבטח בה', והיה ה' מבטחו" - שכשהאדם בוטח בביטחון גמור, אזי "והיה ה' מבטחו", ונהיה 'ברכת ה' היא תעשיר' - גם ללא יצירת "כלי".

והרבי מוציא מזה הוראה שביום השבת כולנו יכולים להיות בדרגה זו של הביטחון באופן של "המייחלים לחסדו", משא"כ בימי החול, שבשביל רוב האנשים העבודה היא אכן לחפש כלי טבעי עבור הפרנסה.

³⁵ כד הקמת, בטחון: "בזכות הבטחון נגאלו ישראל ממצרים שכן אמרו במדרש תהלים (כב): 'אלריך זעקו ונמלטו', וכל כך למה? 'בך בטחו ולא בושו'".

³⁶ מדבר קדמות להחיד"א מערכת ק אות טז (שהרבי מזכיר רבות להסביר תביעת 'וי וואנט משיח נאו'): אמרו בילקוט תהלים רמז תשל"ו אפי' אין ביד